

СТАНОВИЩЕ

за дисертационния труд

СЪВРЕМЕННА АРАБСКА ПРОЗА: ОТ НЕОКЛАСИЧЕСКОТО КЪМ ПОСТМОДЕРНОТО

представен от доц. д-р Баян Айтмухаметовна Райханова
за придобиване на научната степен „доктор на науките“

от проф. д-р Милена Братоева,
ФКНФ, СУ „Св. Климент Охридски“

Предложеният дисертационен труд безспорно е респектирац по своя мащаб проект, в чийто фокус е поставено формирането и развитието на съвременната арабска проза в периода от втората половина на XIX в. до началото на XXI в. Въз основа на внушителен корпус от емблематични образци на арабската белетристика, литературна критика и публицистика, създавани от различни поколения творци в литературите на повече от двадесет арабски държави, доц. Райханова реализира, последователно и систематично, поставените си изследователски задачи, подчинени на основната цел на дисертацията – изграждането на „цялостна концепция за съвременната арабска проза като се проследят формирането и развитието ѝ в диахронен и синхронен план“ (с.14). Както подчертава и самата авторка, нейният научен труд е първият опит в тази посока (Автореферат, с.58), факт, който сам по себе си преекспонира неговата актуалност и концептуалния му принос не само в полето на арабистиката, но и на изтокознанието като цяло.

Впечатляващата амбициозност на формулираната научна цел е солидно подплатена от дългогодишната задълбочена изследователска работа на авторката по избраната проблематика, което е видно от творческата ѝ биография, от публикациите ѝ по темата в авторитетни научни издания (общо седем, пет от които в чуждестранни сборници), както и от обема на използвания изворов материал (над 150 образци на арабската проза) и на специализираната литература на арабски, български, руски, английски, немски и френски език, посочени в библиографията на дисертацията (с. 292–314). Всичко това свидетелства за нейната ерудиция и експертиза по темата, обект на изследване в труда. В тази връзка мисля, че е важно да се отбележи и фактът, че от 1987 г. до сега колежата Райханова е титуляр на дисциплините *Нова арабска*

литература и *Съвременна арабска литература* в катедрата по арабистика и семитология във ФКНФ на Софийския университет, а от 1995 г. е доцент по *Съвременна арабска литература* в същата катедра.

Широкият тематичен, жанров, времеви и териториален обхват на изследваните литературни текстове изискват намирането на адекватна и ефективна структура на дисертационния труд, която да позволи на авторката да проследи и да обобщи основните тенденции в развитието на съвременната арабска проза. Определено смятам, че изборът ѝ в това отношение е успешен и ѝ е дал възможност да изложи по достатъчно убедителен начин научните си наблюдения и заключения. Освен с основната научна цел и произтичащите от нея конкретни задачи, структурата на дисертацията е съобразена и с изследователската стратегия на своя автор. Както посочва самата Баян Райханова методологичният базис на труда „включва взаимодопълващите подходи (културно-исторически, литературно-теоретически, сравнително-типологически)...“ (с.15). Именно тази комплексна методология ѝ дава възможност да разгърне анализа си както в диахронен, така и в синхронен план и в този смисъл е едно от достойнствата на настоящия труд. Въпреки това обаче ще си позволя да отбележа, че културно-историческият доминира над останалите два подхода, особено в някои части на дисертацията.

Представената дисертация е с общ обем от 314 страници, от които 291 страници основен научен текст. Тя се състои от увод, три глави, заключение и библиография.

Въз основа на систематизирането на множество от факти и обработването на забележителен корпус от произведения, първата глава, озаглавена *Възрожденска проза: По стъпките на другите*, проследява и анализира сложния и многопластов процес на трансформация на арабската проза от средновековен в модерен тип. Не мога да не отбележа, че докато четях отделните подглави в нея, неизбежно правех своите препратки към типологически сходни тенденции и феномени в литературата на хинди и изобщо в новата индийска литература, случващи се през приблизително същия период от нейното развитие. На първо място това е усилието на възрожденските творци да преформатират жанровата структура на литературата и да разгърнат художествения и естетическия потенциал на прозаическите жанрове, заемащи като правило периферията на средновековните литератури и да ги превърнат по този начин в отправна точка на реформирането и модернизиранието на господстващия в продължение на векове средновековен естетически канон. В този ред на мисли специално ще открия премерено информативния и прецизен начин, по който Баян Райханова обговаря темата, особено в

частта ѝ, посветена на макамният жанр в арабската възрожденска литература като пресечна точка на традиция и модерност, на пътеписа, който по собствените ѝ думи се оказва по-атраактивен за основоположника на модерната арабска литература Рифа ат-Тахтауи, и разбира се на възрожденския роман и по-конкретно на най-репрезентативната му жанрова разновидност в епохата на Възраждането – историческия роман.

Жанрът на романа остава във фокуса на вниманието на авторката и в следващата глава на дисертацията ѝ – *От неокласическото към модерното* (с. 87–182) и по-конкретно в подглавите *Романистика на обвинителите* (с. 114–153) и *Ангажирана проза* (с. 154–182). В тях доц. Райханова доразвива темата за развитието и мястото на романа в съвременната арабска белетристика, започната в предходната глава, в която тя разглежда по-подробно произведенията на основоположника на историческия роман в арабската белетристика Джурджи Зайдан (*Малмюкът беглец*, *Армануся египтенката*, *Покоряването на Андалусия*, *Ал-Албаса*, *сестрата на ар-Рашид* и др.), както и на Салим ал-Бустани (*Занубия*, *Безумна любов по време на завоеванието на Сирия* и др.). И това е напълно оправдано, като се има предвид, че именно романът, този изключително сложен културно-социологичен и литературен феномен, е най-репрезентативният жанр на съвременните литератури, „жанрът на всички жанрове“ (с.16), както отбелязва и авторката. Селекцията на доц. Райханова, в която доминират образци на египетския и сирийския роман, изглежда добре мотивирана от гледна точка на значимостта им по отношение на развитието на романовия жанр в съвременната арабска белетристика, особено през разглеждания период, и все пак остава известно усещане за непълнота, особено предвид основната научна цел на изследването. Разработката би спечелила, ако бяха разгледани аналитично и други емблематични романи, представляващи останалите арабски литератури, което би направило по-задълбочен литературно-теоретичния и особено сравнително-типологичния анализ. Ще си позволя известни резерви по отношение на термина „романистика“ в названието на подглавата, който би могло да бъде прецизиран, защото се асоциира преди всичко с „романска филология“.

Като изчерпателен, балансиран и задълбочен може да се оцени анализът на развитието на арабската художествена проза през последните десетилетия на XX в. и началото на настоящия, осъществен от Баян Райханова в третата глава, озаглавена *Между модерното и постмодерното* (с. 183–288). Проследявайки разнообразните художествени дискурси и иновативни наративни техники, прилагани от арабските

прозаици от постколониалния период както в разказа, така и в романа, Райханова изгражда цялостна визия за спецификата на литературния процес в съвременната арабска белетристика, форматиран в концептуалните и философски парадигми на реализма, модернизма и постмодернизма. Без да подценявам качествата на изложението в предходните две глави, съм склонна да открия като най-пригодна именно тази последна глава на дисертацията. Предвид факта, че поради своята краткост форматът „становище“ изключва детайлното обосноваване и анализиране, ще се огранича само в това да подчертая, че според скромното ми мнение тази глава притежава не само информативна и дескриптивна, но и подчертана литературно-теоретична стойност.

Заклучението представя в синтезиран вид основните изводи и обобщения на авторката, които са отчетливо формулирани и убедително аргументирани.

Авторефератът отговаря на съдържанието на дисертационния труд и представя цялостно всички страни на изложението.

В заключение бих искала още веднъж да подчертая, че дисертацията на доц. Баян Райханова респектира с актуалността на избраната тема, с мащаба на извършената изследователска работа, с обема на проучения материал, с концептуалната си последователност и не на последно място с научно-приложната си стойност. Затова въз основа на цялостната ми положителна оценка убедено предлагам научната степен „доктор на науките“ да бъде присъдена на доц. д-р Баян Райханова.

София, 12 юни, 2017 г.

проф. д-р Милена Братоева

